

naturam non mutant, et eadem istis ac speculativis assentiendi necessitas a naturali comparatione nostrae rationalitatis, si eam, ut par est, consulamus, infertur (1). Deinde in theoreticis disciplinis vera ac proprie dicta demonstratio et certitudo, fatentibus ipsis adversariis, haberi potest, si itaque in quaestionibus moralibus non haberetur, dicendum foret rationalem nostram naturam melius esse institutam quoad perfectionem ordinis physici, quam moralis; quod et divinae sapientiae ac bonitati nimis adversaretur, et humanam mentem passim fluctantem, ne dicam indifferentem (*per se enim et immediate nota non sunt multa*) constitueret in his, quibus cultus Dei, actionum rectitudo, tota humanae vitae ratio, et praesentis ac futuri saeculi felicitas continetur. Tandem discrimen hoc ab adversariis invecum inter disciplinas theoreticas, et moralem ac practicam, nullum habet fundamentum, ut consideranti facile patebit, vel in certitudinis ac principiorum natura vel in naturali nostrae rationalitatis constitutione (2).

85. Contrarium opinantes id sibi videntur suadere 1.º, ex eo quod moralibus quaestionibus aegre admodum possit aptari methodus quam vocant *wolfianam* seu *mathematicam*, quamque unice *scientificam* appellant, cui sententiae ipse Aristoteles [3] suffragari videtur. 2.º, quia materia disciplinae moralis est quid contingens et mutabile, demonstrationes vero proprie dictae non fiunt nisi in materia necessaria. 3.º. Moralis disciplina utpote practica exemplis potius quam demonstratione docenda est; et si aliquid instar prudentiae in ea concluditur, id ex particulari principio ad singularem dumtaxat conclusionem infertur.

(1) Part. 1. capit. 2. artic. 3. n. 49 argum. 3.

(2) Praeter dicta (vol. 1. *Logicae* part. 2. artic. 1. §. 2. n. 36.) de certitudinis natura. et (*Theologiae* cap. 1. artic. 1. n. 4.) de distinctione principiorum rationis theoreticae et practicae, eorumque relatione ad constitutionem nostrae rationalitatis, quae pertinent ad melius intelligendam vim hujus postremae probationis, juvat quoque advertere argumentum istud aliter etiam posse urgeri; scilicet; si ex practicis universalibus principiis nihil certi deduci ac demonstrari posset, idem prorsus dicendum esset, de theoreticis principiis et de ipsa ratione theoretica, cum veritatem ac certitudinem illorum non nisi per eandem rationem theoreticam apprehendamus, istorumque absoluta veritas atque certitudo est origo et fundamentum veritatis et certitudinis illorum.

(3) *Ethicor.* libr. 1.

Respond. ad 1.^m. Etsi concedamus methodum wolfianam non satis apte posse accomodari quaestionibus moralibus, Wolfiumque ipsum haud satis feliciter processisse ubique in sua *practica philosophia*, dum scilicet omnia ex antecedentibus per longam propositionum seriem deducere conatur; attamen quia proprie dicta demonstratio ac certitudo, ex congenita ac necessaria connexione veritatum, quae sint priores et notiores, oritur, idque minime dependet a paucioribus vel pluribus propositionibus, synthetice vel analyticè conjunctis, patet etiam methodum mere analyticam vel mixtam quaestionibus moralis philosophiae apodictice et scientificè demonstrandis sufficientem esse (1). Unde nec auctoritate Aristotelis vehementer commoveremur, si ipse hac in re (videtur enim tantum *relative* minorem evidentiam practicae philosophiae quaestionibus tribuere) nobis adversaretur.

Nec quidquam prodest quod secundo loco ponitur, cum firmitas ac certitudo demonstrationis non a necessitate materiae seu objecti proximi, vel ejus existentiae, sed a necessitate immutabilium principiorum eorumque mutui nexu, seu ut vocant, a necessitate essentiae, desumatur; quod utrumque etiam in moralibus quaestionibus obtinet.

Tertium quod objicitur, confundit singularem applicationem moralium principiorum ad casum particularem, cum ipsa generali quaestionum moralium determinatione, prudentiamque in particulari, quae in apta mediorum ad finis assecutionem accommodatione sita est, cum generalibus ejusdem praeceptis experientia aut ratione cognitis. In istis igitur vera ac scientifica demonstratio locum habere potest, licet illa forte non nisi exemplis *propriis* aut *alienis* valeant declarari. Numquid negabis, posse quempiam leges aut praecepta alicujus practicae disciplinae accurate tradere, quamvis eam propriis ac practicis exemplis efficaciter suadere non valeat?

(1) Vide si vacat (vol. 1. *Logicae* part. 1. artic. 4. nn. 26. 27. et artic. 5. n. 2.º.) quae spectant ad demonstrationis naturam et methodum.

ARTICULUS II.

DE AETERNITATE ET IMMUTABILITATE LEGIS
NATURALIS.

86. Legem naturalem, prout est aliquid in ipsa ratione divinae sapientiae ordinantis, gaudere proprie dicta aeternitate per se evidens est, et ex dictis (1) facile colligitur, cum absolute non possit auferri non solum a conceptu divini intellectus, verum etiam nec a voluntate, quae necessario vult talia bona praecipere et talia mala vetare. Si vero spectetur prout instar habitus in rationali animo humano reperitur, vel prout instar veritatum quiarumdam seu principiorum a rationalitate nostra dimanantium accipi potest et solet, est quoque aeterna a parte post; quatenus scilicet, nec animus rationalis cui est impressa, utpote immortalis, quod per se manifestum est, nec ipsa lex sic in se considerata sit unquam defectura: atque haec ejus perennitas, pendet ab absoluta ejusdem immutabilitate, seu cum ipsa identificatur, unde etiam iisdem argumentis simul adstruenda.

Porro naturalem legem licet non sit mutanda, posse tamen mutari, tamquam consequens suae doctrinae (2), superius jam refutatae, infert Pufendorfius: plerique e veteribus scholasticis, eam posse mutari saltem in quibusdam, secundae et tertiae classis (3) praeceptis, docuerunt; quatenus videlicet, Deum posse in iis dispensare, seu legi ipsi derogare arbitrati sunt. Monemus autem non esse hic sermonem de *mutabilitate impropria*, quae fieret per *additionem*, quatenus per legem positivam aliqua determinatio naturali legi adderetur; vel per *impeditionem* subjecti, quatenus usu rationis vel libertatis animus humanus destitueretur, omnisque moralis operationis et obligationis incapax esset, sed de *mutabilitate propria*, quam, manente scilicet natura rationali cum usu rationis et libertatis, lex ipsa, vel per mutationem rei ab intrinseco deficientis, vel per extrin-

(1) Hujus partis capit. 1. artic. 1. nn. 59. et 60.

(2) Part. 1. capit. 2. artic. 3. nn. 49. et 51.

(3) Articulo proxime praecedent. n. 81.

secus factam virtute habentis potestatem (1), subiret; idque vel absolute et universaliter seu per *abrogationem*, vel in particulari seu per *derogationem* aut *dispensationem*. Hypothesis vero nuper indicata de permanentia naturae rationalis etc. ut ait sapienter Suaresius (2) "Semper praeintelligitur, et supponitur: nam cum lex naturalis sit veluti proprietas hujus naturae, si illa de medio tolleretur, tolleretur etiam lex naturalis quoad existentiam suam, et maneret tantum secundum *esse* essentiae, seu *possibile obiective* in mente Dei, sicut et ipsa rationalis natura." His positum probandum remanet, naturalem legem esse indeficientem ac absolute immutabilem, etiam quoad saecundaria ejus praecepta, ideoque sit.

PROPOSITIO.

Lex naturalis etiam quoad saecundaria ejus praecepta est indeficiens et absolute immutabilis.

87. Ac primo quidem ab intrinseco immutabilem ac indeficientem esse legem naturalem, patet ex eo, quod cum sit vel proprietas quaedam rationalis naturae, quatenus ipsa talis est, vel ipsa natura in concreto, quatenus est ita conformata; jam absolute repugnat, manente tali rationali natura apta ad utendum ratione, auferri aut mutari legem naturalem. Praeterea, desineret aut mutaretur, vel quia

(1) Duplex haec ratio mutationis concipi debet instar eorum quae circa leges humanas solent revera accidere, scilicet, 1°. quando mutatis circumstantiis objectum sub lege contentum mutatur evaditque bono communi noxium quod antea erat proficuum e. g. modus quidam aedificandi, quaedam tributa solvendi etc. tunc enim censetur lex per se ipsam desinere et mutari, utpote bono communi contraria 2°. quando nihil quidem hujus generis ex parte objecti habetur, sed tantum legislator sive potestatem habens, ob aliqua rationabilia motiva, revocat legem ex integro, sive aliam eidem substituendo sive non, aut manente objecto legis auferit dumtaxat obligationem sive debitum eam servandi vel relate ad omnes subditos at non pro semper, vel relate ad quosdam tantum licet in perpetuum; tunc etiam ut patet lex talis ex toto vel saltem in parte fit mutationi obnoxia.

(2) De lege aeterna et naturali libr. 2. capit. 13.

ad aliquod tantum tempus porrigebatur, vel ratione mutationis materiae, vi cuius facta est irrationabilis et injusta, cum antea esset justa et prudens, (ex parte enim legislatoris et subjecti, sicut nunc supponitur, non aufertur;) neutrum autem subsistit: nam generalia hujus legis principia sunt *per se* veritates necessariae, naturalisque iustitiae ordinem determinantes; tales proinde sunt quoque eorum conclusiones sive proxime sive per plures illationes deductae; quod autem est necessario *per se* verum, est *per se* perpetuum, quodque ex ipsis terminis vel legitima illatione ut justum et rationabile cognoscitur, sicut nequit esse falsum, ita nec irrationabile vel injustum nisi ipsam rerum naturam velis mutare. Insuper cum praecepta legis naturalis *negative* prohibeant ea, quae *per se* ac *intrinsece* sunt mala, obligant *semper* et *pro semper*, quod enim *intrinsece* malum est, semper vitandum est, et proinde actus *per se* moraliter malus nequit desinere esse talis: praecepta vero *affirmativa*, quamvis *semper*, sed non *pro semper* obligent, tamen pro illis adjunctis vel conditionibus, pro quibus urgent ad ponendum actum, sunt quoque semper immutabilia; urgent enim ad id quod pro illis adjunctis est *per se* naturae rationali nedum conveniens sed necessarium, cuius proinde actus omisso foret *intrinsece* mala; ergo sicut haec nequit unquam deficere aut mutari; ita nec talis obligatio etiam praecepti affirmativi.

Deinde, neque *ab extrinseco* seu per auctoritatem divinam, [non est enim quod loquamur de auctoritate humana, quae et nullam potestatem habet immutandi rerum naturam, a qua pendet lex naturalis, et utpote in ipsa naturali lege fundata, quidquid eidem contrarium statuaret, hoc ipso foret istud *intrinsece* malum, non haberetque vim legis] lex naturalis ex toto vel in parte desinere aut immutari potest. Et sane jussum divinae rationis aut voluntatis ordinantis, quod formaliter legem naturalem tamquam veram et divinam legem constituit, vel est ipsa ratio ordinis immutabilis divinae sapientiae, vel necessarius divinae voluntatis actus consequens ejusdem ordinis apprehensionem fundatam in *intrinseco* boni ac mali discrimine; in utroque casu nequit supponi alicujus praecepti aut prohibitionis naturalis per dispensationem ex toto aut ex parte relaxatio, quin ordinem ipsum divinae sapientiae subvertamus, simulque talem esse et non esse dicamus; aut saltem in manifesta absurda superius indicata incidamus, si fingas jussum divinum ab hisce praeceptis

esse separabile, vel etiam per cogitationem actu separe; quae absurditates magis manifestae fient exemplo desumpto a lege vetante sive a prohibitione e. g. *odii Dei* et *mendacii*, in quibus supposita dispensatione, praeter alia, Deus deberet agnoscere et non agnoscere ordinationem (1). Atque huc spectat argumentum S. Thomae (2), circa ipsas leges secundae classis, desumptum ex *intrinseco* ordine debiti, iustitiae, et virtutis; qui ordo cum oriatur ex *intrinseca* relatione agentis cum objecto, manente objecto formali, aequae est inseparabilis in iis praeceptis, quae respiciunt Deum, quam quae respiciunt homines ad invicem; praesertim si addas, quod *lex naturalis* generaliter versetur circa ea, quae sunt prohibita quia *intrinsece* mala vel praecepta quia *intrinsece* bona et necessaria, non autem viceversa; quodque, ex hypothese creationis hominis sit necessaria participatio rationis divinae sapientiae ordinantis, quam Deus necessario hominibus imposuit et necessario conservat; manente itaque rationali natura, est ita immutabilis sicut ratio divinae sapientiae, Deusque justissimus et sanctissimus, sicut non potuit nec potest vel non prohibere quae sunt ex se rationi dissona et turpia vel non praecipere eidem consona et necessaria, ita manente eodem naturae debito, nequit in iis dispensare, cum

(1) In penultima *nota* indicavimus quomodo in legibus humanis manente etiam legis objecto possit ab eo auferri jussum voluntatis superioris, id si cogitatione transferamus ad legem naturalem et jussum sapientiae ac voluntatis divinae quis non videt, quot inde absurditates dimanant? Nonne deberet supponi talis conformatio naturae rationalis eidem simpliciter necessaria, et simul indifferens? Nonne ordo ipse naturalis non amplius ut in rerum natura fundatus et ab ipsa dimanans, spectari deberet? Nonne hac ratione tolletur discrimen legis naturalis à positiva in qua hujusmodi obrogationi aut derogationi locus adesse solet? Praeterea cum dispensatio in lege, non sit nisi ejusdem legis relaxatio propter aliqua rationabilia motiva, Deus qui non nisi sapientissime operatur, pro illo casu suppositae dispensationis aut immutationis legis deberet eam apprehendere ut non convenientem, aut etiam ut oppositam ordini suae divinae sapientiae; cum vero lex naturalis sive illius objectum ex sui natura est necessario conveniens ordini divinae sapientiae, jam Deus deberet in tali lege hypothese simul agnoscere et non agnoscere ordinationem vel inordinationem.

(2) *Summae Theologiae*. part. 1. 2. quaest. 100. artic. 8.

hic debitum ex lege necessario jungatur debito ex natura. Tandem, cum natura legitimae conclusionis sequatur naturam principiorum, illiusque falsitas aut mutabilitas arguat istorum mutabilitatem et falsitatem; necesse est ut leges naturales etiam per plures illationes ex principiis naturalibus per se notis necessario deductae, sint pariter etiam per dispensationem immutabiles; eo vel maxime quod, si tales illationes sive affirmativae, sive negativae supponerentur destitutae necessitate intrinseca atque ex vi solius rationis dimanante, hoc ipso non forent mere naturalia praecepta, et ex se ad morum honestatem necessaria et requisita.

88. Opponi potest 1.º Certiora videntur esse principia naturalia physica et speculativa quam moralia, et tamen conclusiones ex illis deductae non sunt simpliciter necessariae et immutabiles; ergo a fortiori idem dicendum est de conclusionibus moralibus, praesertim quod sicut res physicae sunt mutabiles, ita et res humanae, quae sunt materia legis naturalis; unde et lex ipsa mutabilis erit, utpote participans de conditione objecti sive materiae. 2.º Saltem praecepta illa secundaria quae versantur circa res creatas, possunt a Deo per dispensationem relaxari, quia secus res contingentes imposerent divinae voluntati necessitatem amandi eos actus quos praecipit, et aversandi prohibitos; quod est absurdum. 3.º Solus amor Dei est per se sufficiens et necessarius ad hominem beatificandum; ergo nullus actus circa creaturam absoluta necessitate praecipitur aut prohibetur, ideoque in tali actu dispensatio fieri potest. 4.º Legislator humanus potest dispensare in suis legibus; ergo et Deus in sua lege naturali.

Respond. ad 1.^m, omittendo *antecedens*, quia loquendo de principiis aequae universalibus ex utraque parte, negari etiam posset, ut per se patet. Illatio et paritas non valet; etenim conclusiones ex principiis physicis deductae deficere possunt, nec sunt simpliciter necessariae, non quatenus sunt *scientificae* (sic enim conditionem, scilicet, quod physicae leges naturae constantes permaneant, involvunt, qua subsistente nequeunt non esse necessariae), sed *materialiter* spectatae, quod ad rem non pertinet, et defectum paritatis ostendit (1). Et sane conclusiones morales, de quibus sermo, res-

(1) Enunciatio e. g. ista, *hic ignis comburet*, utpote de re contingente, si se ac *materialiter* consideretur potest non esse vera,

picunt ipsum naturalem ordinem justitiae et honestatis, qui nunquam deficit, eumque pro objecto seu *proxima* materia habent, non autem actus vel operationes humanas modumque determinatum eas ordini justitiae conformandi, quae utique sunt mutabilia.

Ad 2.^m *Neg. Antec. et prob.* Non enim res contingentes, sed ipsa ratio divinae sapientiae, juxta quam naturae ordinem determinavit, et ex hypothese tantum creationis rationalis naturae, infert Deo necessitatem amandi actus a se praeceptos et aversandi vetitos; in quo nullum est absurdum: et praeterea argumentum retorqueri posset relate ad naturalia praecepta, quae Deum ipsum pro objecto habent, et respiciunt actus creaturarum contingentes, iisdem praeceptis conformes aut difformes, quos pariter Deus nequit non amare vel non aversari.

Ad 3.^m *Neg. Consequens et sequela.* Bonitas aut malitia intrinseca ejusque immutabilitas, non est saltem praecipue pensanda ex habitudine ad ultimum finem, qui est velut quid extrinsecum ipsi actui, sed ex formali praesertim objecto et naturali ordine, cui actus congruit vel adversatur, posita autem humana natura talem relationem et naturalem ordinem ad caeteras creaturas habente, ejus actus ex se tantum spectati, quatenus scilicet huic ordini congruunt vel adversantur, aequae absoluta necessitate, in hypothese creationis, erant a Deo praecipienda tamquam boni vel prohibenda tamquam mali. Id etiam confirmatur vel maxime ex eo quod licet substantialis humana beatitudo sita sit in solo Deo et actibus circa illum, actus tamen quidam circa creaturas possunt esse et sunt pro praesenti vita media seu conditiones necessariae ad beatitudinis assecutionem vel amissionem, quatenus ex se vel obedientiam Deo debitam praecontinent, vel e contra in illius offensionem redundant: ergo hujusmodi actus vel ex hoc tantum, in hypothese creationis et ordinationis hominis ad felicitatem, necessario a Deo praecipienda vel prohibenda erant.

Ad 4.^m *Neg. Consequens et paritas*; quia humanae leges,

possunt namque diversae causae effectum impedire; at si inferatur e. g. *omnis ignis res applicatas comburit; atqui iste est ignis; ergo comburit*: conclusio vi *scientificae* illationis nequit non esse vera, supponit namque in *majori* subintellectam conditionem de constantia legum physicarum, sive de eo quod nihil accidat iisdem legibus contrarium.

communiter non versantur circa actus intrinsece bonos vel malos, pendentque álibera legislatoris voluntate, secus ac lex divino-naturalis. Porro ex objectis indifferentibus, quoniam plura possent esse aequae convenientia aut necessaria ad bonum commune, et ea quae in his aut illis adjunctis sunt convenientia aut necessaria, iis mutatis possunt non esse amplius huiusmodi aut etiam evadere noxia; hinc fit ut humanus legislator interdum etiam ordinate agendo (non loquimur enim de arbitraria et inordinata humanarum legum mutatione, quae in casu praesenti nihil prorsus ad rem pertinet) suam legem mutare possit vel quandoque debeat. Similiter in iis etiam humanis legibus quae dumtaxat feruntur ad majorem legis naturalis firmitatem, quales sunt quaedam leges poenales, quia diversae circumstantiae locorum et personarum diversum huiusmodi firmitatis gradum postulare soleant, adest quoque mutationis faciendae plerumque convenientia aut necessitas. Quod si lex humana solam juris naturalis applicationem ad casus particulares respiciat, tunc ne humanus quidem legislator poterit unquam eam, utpote habentem pro objecto aliquid intrinseci boni vel mali, pro lubito et prudenter agendo mutare: unde patet idem et quidem a fortiori dicendum esse de Deo relate ad legem naturalem quae ex sui natura et semper versatur circa intrinsecum bonum aut malum. Deus insuper, inquit S. Thomas (1): «Negare se ipsum non potest. Negaret autem seipsum si ordinem suae justitiae auferret, cum ipse sit sua justitia. «Et ideo in hoc Deus dispensare non potest, ut homini liceat «non ordinate se habere ad Deum, vel non subdi ordini «justitiae ejus etiam in his, secundum quae homines ad invicem ordinantur.»

89. Denique ut quibusdam saltem factis, quae videntur suadere in lege naturali quandoque dispensatum vel eidem derogatum fuisse, si opponerentur, respondendi modus perspectus habeatur, advertendum est 1°. mutationem vel dispensationem legis tunc tantum *proprie* haberi, quando manente immutato *objecto formali* seu materia legis, ejus dumtaxat obligatio ob intrinsecam rationem, vel ob potestatem legislatoris aufertur: non autem quando formale objectum vel materia legis mutatur (2); hac enim mutatione

[1] In proxime indicata quaest. et artic. ad 2.^m

[2] Distinctio haec *objecti formalis* ab eodem *materialiter*

supposita, res vel actus ipse a lege subtrahitur, non vero lex mutatur, quae potius numquam data fuit circa ita mutatum objectum seu materiam. 2°, mutationem hanc vel subtractionem objecti seu materiae legis a lege, locum non habere in illis legibus quae adeo contractis exprimuntur terminis, ut a re per eos significata absolute impossibile sit turpitudinem abesse ex. gr. *non mentiri, non blasphemare*, etc. in caeteris ubi objectum sive materia in se spectata supremae Dei vel etiam humanae subjacet potestati, facta translatione ex. gr. *dominii in rem*, vel communicata potestate aliquid faciendi, talem casum seu factum nunquam ad legem pertinuisse dicendum est, non autem legem mutatam fuisse (1). 3°, in legibus seu praeceptis quae pendunt ex actu humano quem supponunt, vel a consensu humanae voluntatis quae potest naturaliter ab alio velut a conditione pendere, facta cessione debiti vel obligationis ex parte illius quem respicit, vel supposita oppositione talis ex. gr.

considerato, videri potest in his aut similibus exemplis. Sic occisio hominis relate ad legem *non occides*, acceptio rei alienae, relate ad legem *non furaberis*, sunt *objecta* dumtaxat *materialia*; non enim his legibus prohibetur *occisio hominis* aut *acceptio rei alienae* spectata *simpliciter*, sed occisio hominis facta auctoritate privata alterius hominis; acceptio rei alienae facta rationabiliter invito illius domino; secus occisiones hominum quae fiunt in bello justo, vel quae fierent Deo jubente etc. forent totidem homicidia et acceptiones rei alienae quae fiunt domino vidente et non repugnante, vel dum res aliena ex uno in alterum locum transferatur, forent totidem furta jure naturali vetita. Objectum itaque *formale* primae legis, est occisio hominis *quatenus* fit auctoritate privata alterius hominis posterioris vero legis, acceptio rei alienae *quatenus* fit rationabiliter invito illius rei domino.

(1) Hoc quod dicimus intelligendum est de *objecto materialiter* considerato juxta sensum in praecedenti *nota* expositum, etenim objectum *formale* etiam in talibus legibus nunquam potest subtrahi a lege, tum quia formaliter consideratum supponit jam esse actu sub lege contentum, cum etiam quia sic spectatum ipsam naturalem inordinationem involvit, quae stantibus adjunctis ex quibus colligitur sive potius exurgit, est aequae immutabilis ac ipsa rei natura. Unde sicut absolute repugnat et nec Deus apprehendere aut efficere potest ut homo quatenus homo non sit homo, ita nequit apprehendere aut efficere ut non sit inordinatum quod homo quatenus est caeteris hominibus in natura prorsus aequalis et privata tantum praeditus auctoritate alteri homini vitam pro lubito eripiat.

promissionis cum debita dependentia; hoc ipse talis casus ponitur extra legem, quin lex immutetur vel dispensatur. 4°, similiter in illis quae dicuntur esse de lege naturali *negative*, quatenus circa ea praecipiendo, aut vetando lex naturalis nihil *positive* disponit, si per politicam vel civilem legem mutuamque hominum conventionem aliquid determinetur, privabitur quidem homo ex. gr. civili sua libertate, vel usu quodam communi rerum; sed non mutabitur aut desinet lex naturalis. 5°, tandem ex naturali praeceminentia seu ordine majoris dignitatis, quem etiam naturales leges ad invicem habent, nunquam potest dici earum unam aliquid praecipere aut prohibere in illis adjunctis ubi nobilioris observatio redderetur impossibilis; unde in talibus adjunctis cum non sit, nec urgeat nisi una, ex. gr. fidei Deo datam esse servandam, caeterae, ex. gr. vitae, vel hona propria aut aliena esse servanda, non mutantur.

Ex his haud difficile colliges, non esse veram mutationem aut dispensationem in lege naturali, dum auctoritate divina vel legitima humana, fit hominis occisio, aut accipiuntur vel non restituuntur res alienae; dum *naturale* non servatur secretum, vel non redditur depositum, petenti illud in propriam aut reipublicae perniciem, dum promissionis alicujus aut voti, mutatis circumstantiis, aut extrinseca potestate, debitum relaxatur, etc, quae omnia et his similia dici ad summum poterunt, naturalis legis quaedam mutationes vel dispensationes *impropriae* ne videlicet quorumdam gravissimorum Doctorum loquendi modum reprehendere videamur (1).

(1) Praeterrmittenda non erat hujusmodi animadversio eo vel maxime, quod ipsimet doctores qui hac voce *dispensationis* utuntur in quaestione de casibus memoratis, e. g. de casu in quo quis per auctoritatem humanam solveretur a debito promissionis implendae, aut juramenti servandi, interdum eas hujus potestatis tuendae adferunt rationes, quae non aliud innuunt quam necessitatem declarandi, in quibusdam adjunctis legem quamdam naturalem locum non habere, seu potius objectum in hujusmodi adjunctis sub lege non contineri. Quid enim est e. g. ratio boni communis vel majoris, quae interdum dicitur postulate ut quis solvatur a debito cujusdam pactionis adimplendae, vel fidem juramentos adstrictam non servet? Nonne hoc videtur dumtaxat indicare talem pactionem et juramentum, propter concursum alterius legis majoris dignitatis, nulla et irrita ex rei natura fuis-

ARTICULUS III.

DE PRINCIPIO COGNITIONIS LEGIS NATURALIS.

90. Sicut inter speculativas humanas cognitiones inquiri solet, quatenam sit earum maxime universalis, quae pro caeterarum primo principio possit statui, ita inter practica moralis philosophiae principia, quaerunt philosophi tale effectum, quod instar principii omnium universalissimi et primi haberi queat. Ratio hujus similitudinis ista est, quod et eadem videtur esse relatio, inter principia speculativa et theoreticam rationem, ac inter practicum rationem et principia legis naturalis; et in iis quae cadunt sub humanam rationem, naturalis quidam ordo postulans tendentiam ad aliquid simpliciter primum, deprehenditur. Principium istud *cognoscitivum* totius juris naturae si determinari poterit, instar legis cujusdam *universalissimae* et velut *fundamentalis* spectandum erit. Porro sicut inter omnes constare debet principium *perfectae obligationis* naturalis, non posse esse nisi Dei imperium sive divinae sapientiae ordinationem, hoc namque videtur evidenter esse probatum [2]; ita haud aequae constat aut potest constare ex quam humana cognitione quantum jus sive lex naturae pateat prospici possit. Quia autem omnium philosophorum sententias hac super re in medium proferre infiniti et haud utilis foret laboris (ni-

se? Potestne existimari, ut quae Deus tamquam auctor ordinis naturalis rata habuit, utpote eidem ordini consentanea, stante etiam eodem ordine, posse desinere esse hujusmodi?

(2) Colligi potest ex dictis superius, artic. 1. cap. 1. hujus 2. partis. Hic animadvertas oportet discrimen inter quaestionem de principio *obligationis* et de principio *cognitionis* juris naturalis quod tamen a quibusdam neglectum pluribus erroribus occasionem praebuit. Ab hac utraque quaestione differt quoque quaestio de *principio essendi*, seu de *causa efficiente* ejusdem juris naturalis, quae non est aliud quam ipse Deus seu ordinatio divinae sapientiae considerata dumtaxat ut causa efficiens talis conformationis nostrae rationalitatis, non autem ut causa ordinem praescribens ejusque custodiam imperans, quo postremo sensu accepta indicat principium obligationis. Quaestionem de principio essendi complexi sumus in iis quae diximus artic. 2. cap. 1. hujus 2. partis.